

પં. તત્ત્વવિજયગણિકૃત
સ્થૂલિભદ્ર-બારમાસા ॥

—વિજયશીલચન્દ્રસૂરિ

“વાચક જસ”ના શિષ્ય પંડિત તત્ત્વવિજય ગણિની વિદગ્ધ પ્રતિભાની ફલક દર્શાવતું આ લઘુ-કાવ્ય “બારમાસ” એક ચિરંતન તેમજ ચિરપરિચિત સ્નેહકથાના એક ટ્વાસ બનાવને કેન્દ્રમાં રાખીને રચાયું છે : સ્થૂલભદ્ર અને કોશાનો વિરહ. બાર બાર વર્ષના અઘંડ સાહચર્ય અને અદ્વૈતમઢ્યાં સાંનિધ્ય બાદ, જીવનને હલબલાવી મૂકનારી એક દર્દનાક ઘટનાને કારણે બે પ્રેમીઓનો વિયોગ થયો. વિયોગની એ ક્ષણોની, વિજોગણ કોશાની ઘેરી વેદનાને તેમ જ પ્રિયતમની ઉત્કટ પ્રતીક્ષાને કવિએ આ લઘુ-કૃતિમાં સુપેરે શબ્દદેહે આપ્યો છે.

“હરીઆલી” એ કોયડો, સમસ્યા, ઉઘાંણું કે કૂટ કાવ્ય તરીકે ઓઢાવાની શકાય તેવો, પણ આધ્યાત્મિક, કાવ્ય-પ્રકાર છે. માત્ર શબ્દાર્થ-પકડવા જઈએ તો આનો ઉકેલ નહિ જડે. અધ્યાત્મ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો જ તેનો મર્મ ઉકલે. આ અર્થમાં આને રહસ્યવાદી કાવ્ય-પ્રકાર પણ કહી શકાય.

પ્રતિપરિચય : બે પાનાંની આ પ્રત, લા.દ.વિદ્યામંદિર, અમદાવાદની છે. (ક. ૨૭૭૬૬). તેમાં પ્રથમ “બારમાસા” છે, અને તે પછી “હરીઆલી” છે, જે પણ અત્રે મુદ્રિત કરવામાં આવે છે, અને તેના કર્તા પણ પં. તત્ત્વવિજયજી જ છે.

પ્રતિના લેખક મુનિ પ્રેમવિજયજી છે; તે ૧૮મા શતકના પૂર્વ ભાગમાં પણ વિદ્યમાન હોવાનું નિશ્ચિત છે, (યશો.સ્વા.ગ્રંથ, પૃ.૨૮).

પંડિત તત્ત્વવિજયગણિકૃત
સ્થૂલિભદ્ર-બારમાસા ॥

સકલપંડિતસભાભામિનીભાલસ્થલતિલકાયમાન - પંડિત શ્રી ૧૧શ્રી તત્ત્વવિજયગણિ ચરણ કમલેભ્યો નમઃ ॥

થૂલિભદ્રતણં વિરહ કિં કોશ્યા દુખ સહઈ રે ૨।

સહિ[ય]ર એક સંદેશ કિં વાલંભર્નિ કહઈ રે ।

ઁંખી જોઁં વાટ કિં હૂં ગોશ્ચિં ખડી રે ।

હું ઝૂરું નિશદીશ કિં નીંદ નાવડં અધઘડી રે ૨ ॥૧॥

सखि आयो मास आसाढ किं जलहर उं नहीं रे २ ।
घोर घटा करी गाजइ किं नीर रेलइ मही रे २ ।
पावस पंथी गेह किं नीर रेलइ मही रे २ ।
इणि रति छोडी धण^१ किं परदेशि कुण फिरइ रे २ ॥२॥

झिरमिर वरसइ मेह किं श्रावण शखलइ रे २ ।
नेह जगावइं जोर किं दुख ज कुण कलइ रे २ ।
प्रीतम प्राणाधार किं इम नवि कीजीइ रे २ ।
पहिलां प्रीत ज जोड किं छेह न दीजीइ रे २ ॥३॥

भादरवानी रति किं हुइं विहरणि(विरहणि) समी रे २ ।
न सुहाइं सोल शृंगार किं हूं विरहइं दमी रे २ ।
सुहाली ए सेज किं अनल परिं मुझ धखइ रे २ ।
हीर चीर पटकूल कि न सुहाइ प्रिउं पखइ रे २ ॥४॥

आसोइं हती आश किं नवराति खेलस्युं रे २ ।
जिमाडिस प्रिउं हाथ स्युं हुं निज गेलस्युं रे २ ।
जेहस्युं बांध्या प्राण किं ते किम वीसइ रे २ ।
सास पहिलां तेह किं फिरी फिरी सांभरइ रे २ ॥५॥

आयो कार्तिक मास किं दीवाली सहू करइ रे २ ।
खाजां लाडू सेव किं हरख मनमां धरइ रे २ ।
प्रिउंडो नहीं मुझ घर किं विलपूं एकली रे २ ॥६॥^२

माननि मागसिर मास किं मन्मथ पीडइं घणुं रे २ ।
नाण्यो नेह लगार किं बार वरस तणो रे २ ।
निसनेही एहवा पुरुष स्यो विश्वास एहनो रे २ ।
वलती न पूछइं स्वारथ पूरो तेहनो रे २ ॥७॥

पोसइ ते पूख प्रीत किं पिउडां पालीइ रे २ ।
आवी सिंचो नेहनीर किं दुखडुं टालीइ रे २ ।

ताली देई गयो मुज्झ किं वालिभ न आवीओ रे २।
 तूं हतो भोगी भमर किं योग किम भावीओ रे २॥८॥
 माह महीनइं मुज्झ किं टढि वाइं घणी रे २।
 मंदिर सेज तलाई किं लागइं अलखामणी रे २।
 घरमां पामरी चीर किं ओढी ते नवि गमइ रे २।
 चितडुं माहरुं अहनिशिं तुम्ह पासइ भमइ रे २ ॥९॥
 वाइ वाय प्रचंड किं फागुण फरहयो रे २।
 घरि घरि खेलइं फाग किं चतुरलोक परवरो रे २।
 लाल गुलाल अबीर किं केसरइं कयां छांटणां रे २।
 चंग मृदंग डफ वाजइ किं ताल ज अतिघणां रे २॥१०॥
 चैत्रइं चंपकमाल किं चतूर गूथावता रे २।
 निजनारीनइं कंठ किं रंगिं सुहावता रे २।
 तुझ विरहइ फूलमाल किं नाग काला जिंसी रे २।
 कसबाई सब मुज्झ किं लागइं अगनि तिसी रे २॥११॥
 वैशाखइं अंब-शाख किं कीजइं कातली रे २।
 खीर खांड घृत भोजन पोली पातली रे २।
 तुझ विण जिमतां सोर किं न वहइं साहिबा रे २।
 आवि तुं वहिलो जिमाड किं भोजन एहवां रे २॥१२॥
 उन्हालइं जेठ मास किं ताप करइं घणो रे २।
 चंदन शीतल वारि किं जाणे दाह दवतणो रे २।
 कारंज गोखि आगाशी किं बइसवुं नवि गमइं रे २।
 अनुभवि प्रीतम वात किं ते वीसरइ किमइ रे २॥१३॥
 ए गाया बारमास किं कोश्याइं नेहइ करी रे २।
 थूलिभद्र आव्या चोमास किं कोश्याइं गेहइं हर्ष धरी रे २।
 कीधी श्राविका शुद्ध किं मिथ्यात्ववासना टलीरे २।
 सीधां वंछित काज किं तत्त्वविजय आश्या फली रे २॥१४॥

इति श्री स्थूलिभद्र द्वादशमास संपूर्णम् ॥